

Staatscommissie rechtsstaat

Verslag internetconsultatie Staatscommissie rechtsstaat

1. Over dit verslag

De Staatscommissie rechtsstaat onderzoekt hoe de rechtsstaat in Nederland werkt en welke concrete maatregelen ervoor kunnen zorgen dat de rechtsstaat voor burgers beter gaat werken. Voor dit onderzoek heeft de staatscommissie in de periode 1 mei tot en met 1 juli 2023 iedereen uitgenodigd om [via internetconsultatie](#) ervaringen te delen en mee te denken over verbeteringen. De internetconsultatie heeft 76 unieke reacties opgeleverd, die samen honderden pagina's aan ervaringen en inzichten bevatten. In dit document doet de commissie verslag van de rode draden in de reacties.

De staatscommissie is veel dank verschuldigd aan iedereen die de tijd en moeite heeft genomen om via internetconsultatie een bijdrage te leveren; de commissie is onder de indruk van het aantal reacties en de kwaliteit ervan. De bijdragen vormen een waardevolle aanvulling op de ervaringen en inzichten die de staatscommissie inwint via onder meer gesprekken met burgers op locatie, een landelijk burgerpanel en rondetafelgesprekken. Op [de website van de staatscommissie](#) is meer informatie te vinden over het onderzoek en manieren waarop mensen daaraan kunnen [bijdragen](#).

De staatscommissie heeft iedereen die via internetconsultatie heeft gereageerd uitgenodigd om tijdens het [open forum](#) op 20 oktober 2023 in Utrecht met de commissieleden in gesprek te gaan. Sommige mensen hebben hiervan gebruikgemaakt om hun consultatiereactie mondeling toe te lichten.

Dit verslag gaat hierna in op de aard en inhoud van de ontvangen reacties (§ 2-3) en het vervolg (§ 4).

2. Over de reacties

De internetconsultatie heeft 76 unieke reacties opgeleverd, waarvan er 60 openbaar zijn. 16 reacties zijn op verzoek van de auteur afgeschermd, wat betekent dat ze alleen zichtbaar zijn voor de commissie en haar secretariaat. Het gaat dan bijvoorbeeld om reacties met informatie over gevoelige persoonlijke omstandigheden. Bij 17 openbare reacties hebben mensen ervoor gekozen geen naam op te geven. Deze anonieme reacties zijn wel zichtbaar op de website. Dit verslag gaat over de inhoud van de openbare reacties, inclusief de anonieme.

Verreweg de meeste reacties zijn op persoonlijke titel geschreven. In ongeveer 40 procent van de openbare reacties wordt een organisatie¹ of een (voormalige) professie of deskundigheid vermeld.²

3. Terugkerende thema's

De reacties laten zien dat mensen zich betrokken voelen bij de rechtsstaat en dat er veel zorgen leven. Mensen verwijzen naar de toeslagenaffaire ([Barendrecht](#), [Fillet](#), [Lam](#), [Raaij](#)) en uiten zorgen over een tekort aan transparantie ([Kwikkers](#), [Linthorst](#), [Wennink](#), [Willemsen](#), [anoniem](#), [anoniem](#)), tweedeling en polarisatie ([anoniem](#)), machteloosheid van burgers tegenover de overheid ([anoniem](#)) en een groeiende groep 'soevereinen' ([Bakhuis-Van Kesteren](#)). Een enkeling spreekt uit dat het goed is dat er een staatscommissie is ([Nijhof](#)), maar er wordt ook gevraagd naar het nut van 'weer een commissie' ([anoniem](#)) en geopperd dat de problemen te groot zijn voor een staatscommissie ([Struijs](#)).

Het functioneren van de staatsmachten

Veel mensen vragen aandacht voor het functioneren van de staatsmachten, zowel afzonderlijk als in hun onderlinge wisselwerking. Er wordt gewezen op de risico's van toenemende verwevenheid van regering en parlement (o.a. [Discussiegroep Trias Politica Zeeland](#)), maar ook aandacht gevraagd voor de nadelen van tegenmacht voor burgers ([Barendrecht](#)) en voor het belang van goede informatie-uitwisseling over

¹ Prof. M. Barendrecht (Hague Institute for Innovation of Law, HiIL), J.H. Höfkes (Hofkes Advies & Consultancy), J.M.T. Wijnberg (Burgerrechtenvereniging Vrijbit), mr. P.C. Kwikkers (TriasNet Consultants), mr. D.R. de Lange (PraktijkGenerator B.V.), ir. A.P.H. Peters (Werkgroep Verschoningsplicht voor Rechters, WVVr), mr. B. Nijhof (Stichting Kennisbank ABPpensioen), drs. J.J. van Klaveren (SPIOR/K7), C.W. Bakhuis-van Kesteren (Koninklijke Beroepsorganisatie van Gerechtsdeurwaarders, KBvG), mr. dr. C. Raaij (Initiatief rechtsstaat Nederland), ir. G. Groen (WOZmoetBETER), W. van Helden (Juridisch Loket), de [Discussiegroep Trias Politica Zeeland](#) en [de Inspectieraad](#).

² Zie de bijdragen van voormalig ambtenaren mr. H.M. Linthorst, T.P.J. Mars ([eerste](#) en [tweede bijdrage](#)) en H. Wennink, van onderzoekers mr. dr. P.J. Huisman en mr. dr. N. Jak (Vrije Universiteit Amsterdam) en Jasper Krommendijk (Radboud Universiteit), van voormalig waterschapsbestuurder Marjolein Quené en van mr. F.J. Ijspeerd ([eerste](#) en [tweede bijdrage](#)) en mr. G.F.J. Krol.

Staatscommissie rechtsstaat

misstanden ([Lam](#), [Van Helden](#)). [Linthorst](#) pleit ervoor dat de staatscommissie niet zozeer kijkt naar de klassieke staatsmachten als wel naar instituties, waaronder ook de hoge colleges van staat.

[Barendrecht](#) wijst op het belang van een transparante relatie tussen beslissingen van kiezers en de benoeming van machthebbers zoals ministers, kamerleden, rechters en hoge ambtenaren. Het ontbreken van een voor kiezers transparante relatie is mogelijk gerelateerd aan een verlies van vertrouwen in politiek en bestuur en opkomen van populisme, aldus Barendrecht.

Als het gaat om politiek en bestuur klinkt veel kritiek op het functioneren van politici en politieke partijen. Genoemd worden een tekort aan kennis en versplintering in het parlement ([anoniem](#), [anoniem](#)), profileringsdrang van politici ([Van Klaveren](#)), democratische gebreken bij de kabinetsformatie, totstandkoming van verdragen en samenstelling van de Eerste Kamer ([Ebens](#), [Nijhof](#), [anoniem](#)), een gebrek aan inclusiviteit ([Nijhof](#)) en onvoldoende transparantie over de financiën van politieke partijen ([anoniem](#)). In het kader van bestuur en uitvoering wordt verder aandacht gevraagd voor de vakkennis en dienstbaarheid van bestuurders en ambtenaren ([anoniem](#), [Raaijmakers](#), [Weijenberg](#)), het belang van de naleving van wetgeving door de overheid ([Brinckman](#), [Van Zalinge](#)) en handhavingstekorten ([Steenmeijer](#)). Mensen delen negatieve persoonlijke ervaringen ([Landzaat](#)), betreuren het dat de overheid zich terugtrekt uit het fysieke publieke domein ([Bakhuizen-van Kesteren](#)) en vinden dat de overheid te vaak tegen burgers in beroep gaat ([Linthorst](#)). [Quené](#) vraagt aandacht voor gebreken in de controle op het waterschap Amstel, Gooi en Vecht, waar het dagelijks bestuur al haar bevoegdheden aan een stichting heeft gemandateerd.

Ook de rechtspraak komt in veel reacties aan bod. Er is kritiek op de opstelling van de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State in de toeslagenaffaire ([Fillet](#), [Hopmans](#)) en wordt aandacht gevraagd voor de onafhankelijkheid van OM en rechtspraak ([Gerritsen](#), [Peters](#)) en de beschikbaarheid van pro deo-advocaten ([anoniem](#), [anoniem](#)). Aanbevelingen variëren van de samenvoeging van hoogste bestuursrechters ([anoniem](#)), het onderbrengen van de rechtsprekende functie van de Raad van State bij de rechterlijke macht ([anoniem](#)), verrijking van de rechterseed en wijziging van de fysieke indeling van de rechtbanken bij strafzaken ([anoniem](#)) tot wijzigingen van het procesrecht ([Linthorst](#), [Nijhof](#), [Jspeerd](#)). [Linthorst](#) doet een groot aantal voorstellen om de organisatie van de rechtspraak te verbeteren.

Verder wordt ingegaan op het belang van inspectietoezicht ([Inspectieraad](#), [anoniem](#)) en de rol van advocaten, notarissen en gerechtsdeurwaarders in de rechtsstaat. [Linthorst](#) pleit voor onderzoek naar het functioneren van juridische beroepsgroepen en hun macht om veranderingen tegen te houden en werpt de vraag op hoe bepaalde activiteiten van deurwaarders zich verhouden tot het overheidsbeleid inzake armoede en schuldsanering. Ook de beroepsvereniging van gerechtsdeurwaarders vraagt hier aandacht voor: deurwaarders zouden meer wettelijke en financiële ruimte moeten krijgen om ambtshandelingen (tijdelijk) niet uit te voeren en mensen door te verwijzen naar de gemeente voor schuldhulpverlening ([Bakhuizen-Van Kesteren](#)).

Toegang tot het recht

Meerdere mensen spreken zorgen uit over de toegang tot het recht voor mindervermogenden ([anoniem](#), [anoniem](#)). Het Juridisch Loket constateert dat vooral mensen met een middeninkomen, die niet in aanmerking komen voor gesubsidieerde rechtshulp en rechtsbijstand, in de praktijk tussen wal en schip vallen ([Van Helden](#)). Ook wordt aandacht gevraagd voor het belang van samenwerking tussen overheden en rechtshulpverleners om conflicten vroegtijdig op te lossen ([Barendrecht](#), [Van Helden](#)) en het belang van begrijpelijke overheidscommunicatie ([Van Helden](#), [anoniem](#)).

Wetgeving

De kwaliteit van wetgeving (o.a. [Mensing-Brouwer](#), [anoniem](#)) en de hooggespannen verwachtingen van wetgeving als instrument om de samenleving te sturen ([Barendrecht](#), [Linthorst](#)) zijn terugkerende thema's in de reacties. Ter verbetering wordt onder meer gedacht aan betere kennis van wetgeving bij parlementsleden ([Discussiegroep Trias Politica Zeeland](#)), een betere afhandeling van reacties via internetconsultatie ([anoniem](#)) en een zwaardere behandeling van wetsvoorstellen waarover de Raad van State negatief heeft geadviseerd ([anoniem](#)).

[Raaijmakers](#) waarschuwt namens het Initiatief rechtsstaat Nederland voor de risico's van ruimte voor maatwerk en een informele aanpak. Uit internationaal onderzoek blijkt volgens dit initiatief dat onpartijdigheid en universalisme voor burgers het belangrijkste zijn en leiden tot een duurzame rechtsstaat. Dit zou vooral vragen om maatregelen op het vlak van integriteit en ambtelijk vakmanschap.

Grondrechten

Verschillende mensen kaarten in hun reactie mogelijke schendingen van grondrechten aan. [Van Klaveren](#) vraagt aandacht voor de bescherming van de rechten van minderheden, in het bijzonder de moslimgemeenschap. Ook worden zorgen geuit over de ruimte voor vreedzame demonstraties ([Gerritsen](#)), het gebruik van biometrische gegevens ([Wijnberg](#)) en 'Anti Money Laundering' ([De Lange](#)) in relatie tot grondrechten. [Bakhuis-van Kesteren](#) brengt namens de beroepsvereniging voor gerechtsdeurwaarders in dat gerechtsdeurwaarders bij derdenbeslag wettelijk verplicht zijn privacygevoelige gegevens in het exploit op te nemen.

De rol van de (sociale) media

Meerdere reacties gaan in op de invloed van de (sociale) media op de werking van de rechtsstaat, met name het gedrag van politici ([Van Klaveren](#)). [Barendrecht](#) breekt een lans voor mediaformats waarin dialoog over bruikbare oplossingen centraal staat. Ook wordt de berichtgeving van de publieke omroep eenzijdig genoemd ([anoniem](#)) en gesuggereerd dat politici de media onder controle houden ([Gerritsen](#)).

Specifieke onderwerpen

Sommige mensen gaan in hun reactie uitgebreid in op specifieke onderwerpen zoals de echtparennorm in de sociale zekerheid ([Höfkes](#)) of de waardering van onroerende zaken ([Groen](#), [Landzaat](#), [Struijs](#)). Deze reacties maken duidelijk hoezeer de ervaren problemen uiteenlopen en hoe breed de opdracht van de staatscommissie wordt opgevat.

Verbetervoorstellen

De breedte van de opdracht blijkt ook uit de grote diversiteit aan gesuggereerde maatregelen om de rechtsstaat te versterken. Sommige mensen zoeken de oplossing in (grond)wettelijke waarborgen, zoals bindende referenda ([anoniem](#), [anoniem](#)) en rechterlijke toetsing van wetten aan de Grondwet ([Gerritsen](#), [Wennink](#)), al dan niet door een constitutioneel hof ([Nijhof](#), [Singelsma](#)). Ook wordt gepleit voor een andere verkiezingswijze van de Eerste Kamer ([anoniem](#)), een betere grondwettelijke inbedding van het algemeen bestuursrecht ([Huisman en Jak](#)) en betere wettelijke waarborgen op het terrein van lobbytransparantie, partijfinanciering en integriteit ([Raat](#)), rechtmatigheid ([Krol](#)) en de kwaliteit van wetgeving ([Wennink](#)). Verder worden veel suggesties gedaan om het feitelijke functioneren van instituties te verbeteren, zoals investering in de ondersteuning van Kamerleden ([Struijs](#)) en in het vakmanschap en de integriteit van ambtenaren ([Raat](#), [anoniem](#)).

4. Vervolg

De staatscommissie neemt alle bijdragen aan de internetconsultatie mee in haar onderzoek, dat voor 1 juni 2024 moet leiden tot een advies aan de regering, het parlement en de rechtspraak. De commissie is van plan om in het voorjaar van 2024 via een tweede internetconsultatie oplossingsrichtingen aan het grote publiek voor te leggen. Mensen die bij de eerste internetconsultatie hebben aangevinkt dat zij berichten van de staatscommissie willen ontvangen, krijgen een uitnodiging voor de tweede internetconsultatie.